

UNA APROXIMACIÓ A LES ESTRATÈGIES FAMILIARS DELS ARQUER DE MAR I ELS ARQUER DE MUNT A L'ÈPOCA MODERNA

Alexandra Capdevila Muntadas

INTRODUCCIÓ

A les acaballes del segle XIX, Maties Arquer Pradell, ofegat pels deutes, es va veure abocat a desprendre's del mas que durant més de tres-cents anys havia estat vinculat a la família Arquer de Goscons d'Arenys de Munt. Significativament, una centúria més tard, Joaquim Arquer Cladellas, descendent d'una branca col·lateral, va recuperar-lo i va aconseguir que de nou el mas i la família portessin el mateix nom.

Tradicionalment, la bibliografia s'ha interessat per conèixer la singladura d'aquelles nissagues propietàries de mas, obviant quina va ser l'evolució de les branques col·laterals o d'aquelles famílies que es van guanyar la vida amb el comerç o amb l'exercici de les professions liberals. Si partim de la premissa que el sistema de la primogenitura va ser adoptat per tots els estrats de la societat independentment del seu ofici, caldria plantejar-se quines estratègies va desenvolupar cada col·lectiu per afrontar la desigualtat que portava implícita aquest sistema de transmissió patrimonial. En aquest sentit, ens podríem preguntar si cada perfil professional va articular el seus propis mecanismes per evitar la degradació social i econòmica a què estaven condemnats els fadristerns, o si, pel contrari, no s'observa cap comportament genuí i va predominar una homogeneïtat en les seves actuacions.

Per donar resposta a aquest i altres interrogants, aquesta comunicació pretén aproximar-se a les estratègies familiars engegades per la casa Arquer. Els orígens d'aquest llinatge es remunten a mitjan segle XIII, quan, amb motiu del casament de Pere Arquer de Sant Joan de Campins amb la pubilla Brunissenda de Goscons, van passar a denominar-se Arquer de Goscons.¹ A partir d'aquest moment, els Arquer sovintegen als recomptes de població d'Arenys de Munt i no serà fins a mitjan segle XVI que es documenta un altre Arquer, d'una branca col·lateral del tronc d'Arenys de Munt, establert al veïnat de mar.²

Una de les singularitats és que ambdues famílies van resseguir una evolució diferent. Per una banda, tenim els Arquer d'Arenys de Munt i propietaris del mas Arquer que van exercir de pagesos i, per altra, els Arquer d'Arenys de Mar, que van despuntar com a botiguers de teles, comerciants i notaris. En ambdós casos, van aconseguir l'anhelat títol de ciutadà honorat de Barcelona en el decurs de la segona meitat del segle XVII i, com moltes famílies, van acabar per emigrar a Barcelona, atrets per les oportunitats de negocis i de promoció socioeconòmica durant el segle XIX.

En el decurs de les següents pàgines, s'aprofundirà en les estratègies desfermades per aquestes nissagues per afrontar els efectes de la primogenitura i en la seva política d'aliances matrimonials a partir del fons Arquer dipositat a l'Arxiu Nacional de Catalunya³, dels llibres parroquials d'Arenys de Munt i Arenys de Mar i la documentació notarial dipositada a l'Arxiu Municipal Fidel Fita d'Arenys de Mar. Igualment, serà objecte d'anàlisi les raons per les quals els titulars de cada branca van esdevenir ciutadans honorats de Barcelona. Tot plegat, amb el propòsit de copsar fins a quin punt el fet d'exercir un ofici diferent va condicionar la seva política matrimonial i el seu entroncament amb unes determinades famílies, malgrat que en ambdós casos culminessin la seva trajectòria d'ascens social amb el títol de ciutadans honorats de Barcelona.

ESTRATÈGIES PER AFRONTAR LA COL·LOCACIÓ DELS FILLS DAVANT UN SISTEMA HEREDITARI DESIGUAL

A diferència d'altres punts de la geografia peninsular, a Catalunya va predominar el sistema de la primogenitura, que consistia en el nomenament del fill gran com a hereu del patrimoni familiar, amb l'obligació de tenir cura dels pares i amb el compromís de col·locar els seus germans de la millor manera possible, a través del pagament de dots i llegítimes gairebé sempre en diners per evitar la disgregació patrimonial.

Ignasi Terradas i Lluís To han pogut apreciar que aquest sistema de transmissió de béns es va començar a forjar durant l'època medieval, quan els senyors feudals van instar els pagesos a nomenar un hereu per a l'explotació de les seves terres. Gràcies a la primogenitura, les explotacions es van mantenir homogènies i es va evitar la seva fragmentació, amb tot el que podia suposar a l'hora de controlar la renda de la terra. D'aquesta manera, a la llarga, aquesta imposició política va ser percebuda pels pagesos com una eina molt preuada per controlar el seu patrimoni, fins al punt que les Corts van acabar per transformar aquesta pràctica en una norma jurídica al segle XIV.⁴

Significativament, tots els estrats de la societat van adoptar la primogenitura com a sistema de transmissió patrimonial. En aquest sentit, una lectura a les deixes testamentàries corresponents a persones de diferent condició social i econòmica permet confirmar l'abast d'aquest costum. Igualment es constata

l'arrelament i interiorització dels rols que corresponien a cada membre de la família. L'acceptació de l'herència per part de l'hereu portava implícita l'assumpció de la responsabilitat de tenir cura dels pares i del compromís d'oferir una sortida digna als seus germans. Ara bé, s'observa com aquesta col·locació abocava inexorablement a un procés de degradació social, atès que els dots i les lletímes dels cabalers no podien superar el valor del patrimoni que les generava. Per tot plegat, aquest sistema de transmissió de béns comportava una desigualtat social. Així, si els hereus tendien a esposar-se amb una noia d'una família d'una classe superior a la seva, els seus germans es veien abocats a entroncar amb casals socialment inferiors.

Amb tot, aquest procés de degradació social no afectava tots els col·lectius de la mateixa manera. En aquest sentit, cal tenir en compte que els recursos econòmics de què disposaven els diversos grups professionals eren substancialment diferents. Així, la pagesia es caracteritzava per gaudir d'una font d'ingressos més estable, ja que es fonamentava en les rendes derivades de l'explotació dels seus béns rústics. Per contra, els comerciants i les professions liberals no disposaven inicialment d'un patrimoni immobiliari i la seva riquesa es fonamentava en els guanys obtinguts en l'exercici del seu ofici. Per tot plegat, si els ingressos percebuts per la pagesia es distingien per la seva estabilitat en el temps, en el cas de la burgesia el seu capital era més voluble i podia experimentar un creixement sobtat en un període més curt de temps. Aquesta relació tan contraposada amb els recursos econòmics podria explicar que les estratègies per afrontar les desigualtats inherents a la primogenitura poguessin arribar a ser diferents.

Per evitar o mitigar el procés de degradació a què podien estar sotmesos els germans cabalers, les famílies van desplegar tot un conglomerat d'estratègies. Ara bé, la utilització d'un o altre recurs va estar condicionat pel nivell socioeconòmic de la casa, per la conjuntura econòmica i pels interessos de cada moment. D'aquesta manera, tot aquest glossari d'elements explica l'aflorament d'unes pautes de comportament específiques i concretes en determinats estrats de la societat. En el decurs d'aquest apartat, exposarem i confrontarem les estratègies emprades pels Arquer d'Arenys de Munt i d'Arenys de Mar per tal de copsar si s'aprecia alguna pauta de comportament específica entre ambdues nissagues, tenint en compte que uns es van dedicar al conreu de la terra i uns altres es van consagrar en una primera etapa al comerç i en una segona a l'activitat notarial.

Si partim de la premissa que els recursos acumulats pel patrimoni familiar en el decurs dels anys havien de ser seccionats entre els fills, el dot serà de més o menys valor en funció del nombre de fills que havien de ser col·locats. En aquest sentit, la situació ideal seria aquella en què únicament hi hagués un fill que rebés el patrimoni i tots els fruits acumulats en una generació. En aquest cas, el nombre de fills i el patrimoni serien inversament proporcionals: a més fills, menys diners a repartir. Per tant, es podria plantejar la hipòtesi que aquestes famílies haguessin engegat polítiques de contenció de la natalitat per oferir dots econòmicament més atractius als fills de la casa.

A l'hora de reconstruir les genealogies familiars es pot optar per recórrer a la documentació privada; és a dir, testaments, capítols matrimonials o àpoques. Amb tot, cal anar amb cura quan analitzem aquestes tipologies documentals, ja que no acostumen a referenciar els albatz ni en ocasions el destí dels cabalers que van romandre fadrins. Així doncs, el recurs a aquestes fonts documentals planteja alguns dubtes sobre fins a quin punt les genealogies exposades són completes.

En canvi, si es recorre als arxius parroquials i si es tracta de nissagues assentades al territori, el grau d'informació és més acurat, ja que es pot arribar a destriar els fills que van arribar a adults d'aquells altres que van morir essent infants o, fins i tot, d'aquells altres que van romandre solters. Malgrat tot, cal ser conscients de les limitacions inherents a la documentació, com ara buits documentals, inici del registre més tardà i problemes derivats de la qualitat de la informació estudiada. En el cas de la documentació analitzada, l'únic contratemps a destacar és el buit existent en els llibres de matrimonis d'Arenys de Mar. Aquesta circumstància ha obligat a fer càlculs aproximatius a partir del baptisme del primer fill en aquells ítems que s'utilitzava la data de casament com a variable d'estudi.

En el cas dels Arquer, s'ha recorregut fonamentalment al buidatge dels sacramentaris, gràcies als quals hem pogut esbrinar el nombre de fills per generació independentment que haguessin o no arribat a l'edat adulta. Des del punt de vista cronològic, el període d'anàlisi abraça des de mitjan segle XVI, coincidint amb l'inici d'aquesta documentació, fins a les acaballes del segle XVIII, ja que a principis del segle XIX la branca dels Arquer d'Arenys de Mar emigra cap a Barcelona.

En concret, la seva anàlisi revela que la mitjana de descendents per generació es va situar en 7,6 en el cas dels Arquer establerts a Arenys de Mar i en 7,0 en el cas dels d'Arenys de Munt. No obstant això, cal esmentar els casos de Gabriel Arquer (1585-1622) i Pere Arquer Sala (1553-1599). En ambdues generacions, la mort prematura del cap de casa va provocar que només poguessin engendrar un i dos descendents respectivament. En canvi, cal destacar l'existència d'altres generacions especialment prolífiques. A tall d'exemple, tenim el cas de Joan Arquer Monet (?-1584) i Miquel Arquer (?-1608), que van arribar a tenir tretze criatures. En alguns casos com el de Joan Arquer Monet (?-1584) i Gabriel Arquer Portell (1681-1769), aquesta extraordinària fertilitat s'explicaria perquè havien maridat en més d'una ocasió.

Per la seva banda, si confrontem aquestes dades amb els resultats obtinguts en un estudi sobre una vintena de famílies catalanes de la petita noblesa i la pagesia acomodada, apreciem que el nombre de fills per generació va oscil·lar entre els sis i els vuit fills. En aquest cas, les dades obtingudes pels Arquer d'Arenys de Mar i d'Arenys de Munt s'enquadrarien amb la pauta apreciada a la resta de nissagues catalanes.⁵

Número de fills per generació

Titulars dels Arquer d'Arenys de Munt	Núm. fills
Joan Arquer Monet (?-1584)	13
Pere Arquer Sala (1553-1599)	2
Antoni Arquer Font (?-1634)	11
Pere Arquer Pruna (1613-1648)	4
Pere Fèlix Arquer Catà (1647-1690)	6
Bonaventura Fèlix Arquer Andreu (1666-1733)	11
Joan Arquer Sorts (1692-1771)	5
Jaume Arquer Circuns (1739-1779)	6
Maties Arquer Alzina (1773-1853)	5
Mitjana	7,0

Font: ADG. Llibres de baptismes d'Arenys de Munt

Número de fills per generació

Titulars dels Arquer d'Arenys de Mar	Núm. fills
Miquel Arquer (?-1608)	13
Gabriel Arquer (1585-1622)	1
Gabriel Arquer Ferrer (1622-1662)	5
Jaume Arquer Major (1657-1716)	7
Gabriel Arquer Portell (1681-1769)	12
Mitjana	7,6

Font: ADG. Llibres de baptismes d'Arenys de Mar

Així doncs, a tenor dels resultats obtinguts, no es desprèn que els Arquer haguessin engegat polítiques de control de la natalitat. De fet, en un context d'elevada mortalitat infantil, resulta versemblant que les famílies preferissin tenir molts fills davant el perill que una epidèmia es pogués emportar part dels seus descendents i, en conseqüència, fes perillar la continuïtat del llinatge. A tot això, cal tenir en compte el paper que exercien les filles a l'hora d'entroncar amb determinades famílies de l'entorn i, d'aquesta manera, ampliar i consolidar la xarxa de contactes de la casa i els vincles de solidaritat. Per tant, no sembla que la màxima de menys fills menys dots a pagar, fos portada a la pràctica per cap de les dues branques. En aquest sentit, s'estima que l'estratègia de reduir el nombre de fills no va començar a plantejar-se fins ben entrat el segle XIX; precisament, quan el fantasma de la mortalitat infantil es va esvaïr.⁶

Un altre recurs al qual van recórrer algunes famílies va raure en retardar l'edat d'accés al matrimoni de l'hereu. Si es té en compte que quan es casava el primogènit es posava en marxa els mecanismes de reproducció social de la següent generació, caldrà concloure que com més es demorés més possibilitats hi hauria d'acumular més recursos i, per tant, d'assegurar una sortida més digna als descendents de la casa. En aquest sentit, Llorenç Ferrer precisa molt bé els avantatges que podia suposar un enllaç més tardà per part del primogènit. Així,

esposar l'hereu als vint anys portava implícit haver de col·locar fins a cinc generacions, mentre que si maridava als trenta anys només tres en l'espai d'un segle.⁷ Per tant, com més es demorés l'hereu a contraure esposalles, més temps es disposaria per acumular els recursos suficients per atorgar uns dots més substanciosos als fills de la casa.

Així doncs, el càlcul de l'edat d'accés al matrimoni i el nombre de fills per generació confirma que, quan hi havia molts fills per col·locar, la solució era retardar l'enllaç de l'hereu, fet que va provocar que acabés passant per la vicaria a una edat més tardana. Per exemple, tant Pere Arquer Sala (1553-1599) com Joan Arquer Sorts (1692-1771), d'Arenys de Munt, que van formar part de generacions especialment fecundes, van optar per esposar-se als quaranta-tres anys d'edat. En canvi, la resta de primogènits de la casa Arquer d'Arenys de Munt va tendir a contraure esposalles al voltant de la franja d'edat compresa entre els vint-i-cinc i trenta anys. Quelcom semblant s'observa en la branca d'Arenys de Mar de Gabriel Arquer (1585-1622), que va haver d'oferir una sortida digna als seus dotze germans i no va contraure esposalles fins als trenta-set anys. Malgrat tot, cal precisar que si la mitjana d'edat d'accés al matrimoni dels hereus de la casa Arquer d'Arenys de Munt es va situar al voltant dels trenta-un anys, en el cas dels primogènits dels Arquer d'Arenys de Mar va ser significativament més baixa, ja que la majoria va passar per la vicaria al voltant dels vint-i-cinc anys.

En aquest cas, s'observa com la pagesia va retardar l'edat d'accés al matrimoni dels seus hereus com una via per controlar el seu patrimoni. Per contra, els comerciants i les professions liberals que provenien d'un món en què els guanys econòmics es produïen en un espai de temps més curt, no van demorar tant les esposalles dels seus hereus.

Amb tot, cal mencionar per la seva singularitat l'enllaç de Pere Fèlix Arquer Catà (1647-1690) amb Maria Andreu als divuit anys d'edat. Probablement,

Edat d'accés al matrimoni i número de fills per generació

Titulars dels Arquer d'Arenys de Munt	Edat accés matrimoni	Núm fills
Joan Arquer Monet (?-1584)		13
Pere Arquer Sala (1553-1599)*	43	2
Antoni Arquer Font (?-1634)		11
Pere Arquer Pruna (1613-1648)	24	4
Pere Fèlix Arquer Catà (1647-1690)*	18	6
Bonaventura Fèlix Arquer Andreu (1666-1733)	24	11
Joan Arquer Sorts (1692-1771)	43	5
Jaume Arquer Circuns (1739-1779)	31	6
Maties Arquer Alzina (1773-1853)*	34	5
Mitjana	31,0	7,0

Font: ADG. Llibres de baptismes i matrimonis d'Arenys de Munt

*Càlcul aproximatiu, ja que es desconeix la data exacta del casament

Edat d'accés al matrimoni i número de fills per generació

Titulars dels Arquer d'Arenys de Mar	Edat accés matrimoni	Núm fills
Miquel Arquer (?-1608)		13
Gabriel Arquer (1585-1622)*	37	1
Gabriel Arquer Ferrer (1622-1662)	21	5
Jaume Arquer Major (1657-1716)	21	7
Gabriel Arquer Portell (1681-1769)*	22	12
Mitjana	25,3	7,6

Font: ADG. Llibres de baptismes d'Arenys de Mar

*Càlcul aproximatiu, ja que es desconeix la data exacta del casament

l'explicació caldria atribuir-la a dues raons fonamentals. Per una banda, calia assegurar un successor a Pere Fèlix Arquer Catà, que havia perdut el seu pare sent un infant, la qual cosa havia propiciat l'establiment d'un règim de tutories sota la direcció dels seus oncles. Però, per altra banda, no s'ha de menystenir l'oportunitat de poder entroncar amb una família d'un estrat econòmic superior.

Estretament relacionat amb l'edat d'accés al matrimoni, cal esmentar l'arrelament d'una altra estratègia que va raure a retardar al màxim l'espai de temps existent entre la celebració de les esposalles de l'hereu de cada generació. Es considera que quan el primogènit es casava, es posaven en marxa tots els mecanismes de reproducció social de la generació següent. La idea era que quants més anys transcorreguessin, més temps es disposaria per poder refer el patrimoni familiar i, d'aquesta manera, garantir una millor col·locació als fills segons.

Així doncs, en el cas dels Arquer d'Arenys de Munt, s'estima que l'espai de temps transcorregut entre el casament dels primogènits de cada generació va oscil·lar entre un mínim de vint-i-cinc anys i un màxim de quaranta-cinc, situant-se la mitjana entorn als trenta-cinc anys. Per la seva banda, els Arquer d'Arenys de Mar van tardar entre vint i quaranta-dos anys, essent la mitjana de gairebé trenta-un anys.

Tot i confirmar-se que ambdues nissagues van fer ús d'aquest recurs per poder col·locar en unes millors condicions els seus fadrísters, cal remarcar que aquesta anàlisi aporta més informació si es combina amb el nombre de fills nascuts a cada generació. Així, la lectura del següent quadre permet comprovar que en aquells casos en què hi havia un espai de temps més dilatat entre les primeres esposalles dels hereus s'enquadra amb generacions especialment fecundes. Per exemple, Pere Arquer Sala (1553-1599) i Joan Arquer Sorts (1692-1771) van deixar passar un espai de més de quaranta anys abans de contraure esposalles, per tal de poder acumular els recursos necessaris per col·locar els seus dotze i deu germans en unes mínimes condicions. Quelcom semblant succeeix a Arenys de Mar, ja que Gabriel Arquer (1585-1622) va demorar el relleu generacional amb l'objectiu de garantir un futur millor als seus dotze germans.

Espai de temps transcorregut entre els casaments dels hereus i el número de fills per generació

Titulars dels Arquer d'Arenys de Munt	Núm fills	Anys transcorreguts
Joan Arquer Monet (?-1584)	13	28
Pere Arquer Sala (1553-1599)*	2	45
Antoni Arquer Font (?-1634)	11	
Pere Arquer Pruna (1613-1648)	4	41
Pere Fèlix Arquer Catà (1647-1690)*	6	28
Bonaventura Fèlix Arquer Andreu (1666-1733)	11	25
Joan Arquer Sorts (1692-1771)	5	45
Jaume Arquer Circuns (1739-1779)	6	35
Maties Arquer Alzina (1773-1853)*	5	36
Mitjana	7,0	35,5

Font: ADG. Llibres de baptismes i matrimonis d'Arenys de Munt

*Quan no es disposava de la data de casament, s'ha realitzat un càlcul aproximatiu a partir de l'any de naixement del primogènit.

Titulars dels Arquer d'Arenys de Mar	Núm fills	Anys transcorreguts
Miquel Arquer (?-1608)	13	
Gabriel Arquer (1585-1622)*	1	42
Gabriel Arquer Ferrer (1622-1662)	5	20
Jaume Arquer Major (1657-1716)	7	36
Gabriel Arquer Portell (1681-1769)*	12	25
Mitjana	7,6	30,8

Font: ADG. Llibres de baptismes i matrimonis d'Arenys de Mar

*Quan no es disposava de la data de casament, s'ha realitzat un càlcul aproximatiu a partir de l'any de naixement del primogènit.

De fet, aquesta estratègia va ser profusament utilitzada per la majoria de les nissagues catalanes. Així, un treball sobre dotze famílies benestants catalanes mostra que la mitjana d'espai transcorregut entre el casament dels fills grans se situava en gairebé trenta-quatre anys.⁸ En aquest sentit, caldria concloure que la pagesia benestant i la petita noblesa catalana no van optar per reduir la natalitat, sinó que van preferir allargar el temps de renovació de les generacions. Un instrument que, tot i ser força estès, cal precisar que va ser més practicat per la pagesia que pels comerciants i professions liberals, si ens atenem als resultats de la casa Arquer.

Més enllà de tot aquest reguitzell de mesures, moltes famílies de la pagesia benestant van buscar altres vies per estalviar els dots i les llegítimes que havien de pagar als fills de la casa. Així, una de les més recurrents va consistir en deixar un o més descendents cèlibes. Si era un noi, es quedava al nucli familiar contribuint i col·laborant en l'explotació familiar, la qual cosa suposava no haver de contractar mà d'obra forana. Malgrat que el germà solter podia reclamar en qualsevol moment l'abonament de la seva llegítima, a la pràctica no l'acostumava a

reivindicar i quan moria lliurava els seus béns al seu germà hereu o bé al seu nebot primogènit. En aquest sentit, el fet de retenir alguns germans solters a casa era un mecanisme que evitava la degradació social del fadrister i, al mateix temps, permetia economitza una llegítima a la família, que podia destinar-la a poder col·locar en millors condicions els altres cabalers.

Amb tot, aquesta estratègia tenia més sentit que es produís a l'interior de les famílies pageses que disposaven d'una explotació agrària. En canvi, dins el món dels negocis i de les professions liberals les coses funcionaven d'una altra manera. Si en les nissagues pageses proliferaven els germans solters, els anomenats «concos» que col·laboraven en l'explotació del mas i els capellans, en el cas dels comerciants i professions liberals aquestes figures eren més aviat escasses o inexistents.

Per exemple, en el cas dels Arquer d'Arenys de Munt tenim documents dos religiosos: Jaume Arquer Monet que va esdevenir prevere de Dosrius i Rafael Arquer Pruna que va exercir de clergue a Arenys de Munt. Per poder accedir a la carrera eclesiàstica era necessari disposar d'unes rentes suficients, ja que s'havien de costejar els estudis i la manutenció fora del lloc de residència. Per aquest motiu a l'hora d'abonar la llegítima s'instituí una fundació que consistia en invertir un capital en censals que proporcionaven una renda anual. Ara bé, a la pràctica aquestes fundacions prenen formes diferents. Així, es podia donar el cas que la fundació fos creada pel futur capellà i invertís la llegítima rebuda en censals. Per exemple, Rafael Arquer va fundar un personat dotat amb 165 lliures al 1648.⁹

En altres situacions, la família traspasava al futur eclesiàstic els censals morts creats en altres èpoques per altres persones i s'encarregava de percebre les pensions que li garantirien la seva subsistència. Igualment, es podia simular la creació d'un censal a partir del capital rebut en concepte de la llegítima i la pensió anual era garantida per la família. Tot plegat, permetia que la casa no s'hagués de despendre d'una quantitat important de diners. En tot cas, s'havia de limitar a abonar les pensions anuals. Finalment, una altra opció va consistir en adquirir un personat que ja estigués fundat. El sistema consistia en lliurar la quantitat per la qual havia estat comprat el benefici i en contrapartida es percebién les pensions.¹⁰

Tal com han pogut demostrar els treballs de Puigvert, Tello, Terradas i Ferrer¹¹, els avantatges que suposava per a la família la fundació d'un benefici eclesiàstic eren evidents. Així, per mitjà d'una inversió en capital inicial, es creava una plaça a l'església sota el control de la casa, que permetia a cada generació situar un fill sense haver d'abonar la llegítima corresponent, ja que l'eclesiàstic percebia les rendes d'aquella inversió. Per la seva banda, el cabaler que ocupava el benefici romania solter i, per tant, s'estalviava la mobilitat descendent a la qual estaven abocats els cabalers i, a la seva mort, era freqüent llegir els béns que havia acumulat durant la seva vida a l'hereu de la casa d'on havia sortit. En

aquells casos en què hi hagués un nebot que estigués estudiant per a capellà, se li ofería la possibilitat d'ocupar la plaça vacant quan el seu titular faltés.

Així doncs, si entre els Arquer d'Arenys de Munt s'ha pogut apreciar l'existència d'alguns eclesiàstics i germans solters que es van quedar a casa col·laborant en l'explotació del mas, entre els Arquer d'Arenys de Mar aquestes figures van esdevenir inexistents o escasses. Aquesta divergència, caldria buscar-la en els recursos econòmics de què disposava cada branca. Així, en el cas dels Arquer d'Arenys de Munt, el mas era la seva principal font d'ingrés econòmic. Es tractava d'un bé físic que presentava com a principal limitació que no es podia fragmentar i que havia de garantir la col·locació o sortida digna dels successius fills de la casa. En canvi, tot i que van esdevenir tenidors de dos masos, els ingressos dels Arquer d'Arenys de Mar procedien dels beneficis obtinguts a partir de l'activitat comercial i de la pràctica de la notaria, així com dels rèdits obtinguts gràcies a la inversió en companyies comercials o instruments creditors.¹²

En el cas dels Arquer d'Arenys de Mar, el fet d'haver obtingut la concessió en contracte d'emfiteusi de les notaries del castell de Montpalau que englobava la notaria d'Arenys de Mar, Arenys de Munt, Canet de Mar i Sant Iscle de Vallalta¹³, va afavorir que alguns dels germans de la casa poguessin acabar exercint de notaris. En contraposició amb els fadrísters de la casa Arquer d'Arenys de Munt que es van dedicar a la menestralia, al conreu de la terra o van esdevenir pagesos de mas gràcies al matrimoni amb una pubilla¹⁴, els Arquer d'Arenys de Mar van despuntar com a botiguers, mariners i notaris.

Altra de les estratègies també força estesa entre les famílies acomodades va consistir en l'intercanvi de fills. Així, l'hereu d'una casa s'esposava amb una cabalera d'una altra casa, mentre que la germana de l'hereu es casava amb el germà de la seva cunyada. Amb tot, cal puntualitzar que, a la pràctica, no constituïa cap estalvi, sinó que, simplement, no s'abonaven els dots acordats malgrat haver signat uns capítols matrimonials. Al marge d'aquest alforrament, un dels seus principals atractius residia en el fet que s'evitava que les cabaleres haguessin d'emparentar amb famílies d'una condició social inferior. En el cas dels Arquer d'Arenys de Munt, s'observa l'enllaç de dos fadrísters amb l'hereu i la cabalera del mas Rossell de la Costa. Per la seva banda, cal esmentar el casament de dos germans segons de la branca Arquer d'Arenys de Mar amb dues germanes de la família Gibert d'Arenys de Mar als anys 1645 i 1654.¹⁵

En definitiva, s'aprecia com els Arquer d'Arenys de Munt van fer ús d'alguns dels molts recursos de què disposaven les famílies pageses de mas per estalviar-se el pagament dels dots i les llegendes, com ara el retard en l'edat d'accés al matrimoni, el perllongament de l'espai de temps existent en el casament dels hereus de les diferents generacions, els casaments dobles i, en menor mesura, l'entrada a l'Església i la solteria. Tot plegat, responia a un objectiu molt concret, estalviar dots i llegendes per oferir un dot més substancial i, d'aquesta manera, garantir una millor col·locació als seus descendents.

En contraposició amb el seu tronc originari, els Arquer d'Arenys de Mar no van fer ús de tot aquest ventall de recursos. En aquest cas, la col·locació religiosa no va ser emprada com un mitjà per economitjar els dots i lligatges als seus descendents. Com tampoc ho va ser el retard en l'edat d'accés al matrimoni dels caps de casa.

LA POLÍTICA MATRIMONIAL DELS ARQUER

El casament constituïa un factor determinant en l'estratègia familiar, ja que l'enllaç en una o altra nissaga atorgava prestigi, estatut social, al mateix temps que permetia garantir la conservació patrimonial i, en ocasions, l'engrandiment i enfortiment de la casa. En aquest sentit, la bibliografia ha insistit en comparar la política matrimonial amb una tela d'aranya que es succeïa de generació en generació. Aquesta malla es filava amb nusos que eren els diferents enllaços matrimonials, que estaven moltes vegades emparentats en segon, tercer i quart grau de consanguinitat. Tot plegat, obligava les cases a presentar a la cúria del Bisbat súpliques de dispenses per consanguinitat per poder realitzar l'enllaç.¹⁶ A tall d'exemple, cal destacar les dispenses per consanguinitat de Gabriel Arquer amb Marta Ferrer el 1622¹⁷ o la insistència dels Arquer d'Arenys de Munt per emparentar amb els Sala d'Arenys de Munt. En dues ocasions, tenim documentats que dos primogènits mariden amb dues donzelles de la casa Sala d'Arenys de Munt.

A l'hora d'analitzar la política matrimonial d'aquestes nissagues, cal tenir present que durant l'Antic Règim el casament no responia a una decisió particular i individual dels contraents, sinó que constituïa un afer familiar. En bona mesura, l'entroncament amb una o altra família podia reportar substanciosos beneficis econòmics, socials i de prestigi.

Dins l'espessa teranyina de xarxes socials que anaven teixint les famílies, la peça clau era decidir amb qui casaven l'hereu. En la resta de germans, es tractava d'aconseguir establir aliances amb cases de segon ordre per reforçar els vincles amb algun llinatge, o bé per aconseguir emparentar amb masies de l'entorn per consolidar la xarxa de contactes en el cas de les famílies pageses, o bé establir lligams professionals en el cas dels comerciants i professions liberals. Normalment es produïa una diferència de rang socioeconòmic en el casament de l'hereu respecte a la resta de germans. Aquest fet s'explicava perquè el dot que aportava l'esposa de l'hereu era de més valor que el que podien oferir les seves futures cunyades. Per tant, les cabaleres estaven abocades a haver de recórrer a un mercat matrimonial de segon nivell.

Si en les primeres núpcies l'hereu tendia a entroncar amb una família d'un nivell econòmic superior, en les segones emparentava amb aquelles nissagues que aportaven un dot de menys valor monetari, ja que els possibles fills tinguts amb la segona o tercera esposa difícilment aconseguirien la tinença del mas a causa de l'existència de descendents del primer matrimoni.¹⁸

En aquells casos en què el matrimoni havia esdevingut eixorc, calia retornar a la família de la primera esposa el dot aportat i, en conseqüència, el segon matrimoni funcionava de fet com un primer enllaç. Ara bé, en el cas d'un matrimoni fecund, cal plantejar-se quin interès podia oferir la celebració d'unes segones esposalles. Segurament l'explicació residiria en una multiplicitat de factors: ingrés d'un nou dot, l'oportunitat d'establir lligams de sang amb aquell llinatge o d'altres motivacions de caire més personal, com la necessitat de proporcionar una mare als seus fills petits o la necessitat de disposar d'una companyia.

Per al vidu, les segones núpcies suposaven l'ingrés d'un nou dot al patrimoni familiar. A aquest tipus de matrimoni podien aspirar les filles de famílies que no havien pogut participar en el primer matrimoni per procedir d'unes nissagues d'un estrat socioeconòmic inferior. En aquest sentit, les segones núpcies permetien corregir en part aquella lògica implacable del sistema hereditari català, en què l'hereu es casava amb una noia de procedència social superior i la resta de fills es casaven socialment cap avall, parafrasejant Llorenç Ferrer.¹⁹ Amb tot, el preu pagat per aquestes dones solia ser la marginació de l'hereu (el fill gran del primer matrimoni) si quedaven vídues, com podia passar a causa de la diferència d'edat amb el marit. Tot plegat, obligava a pactar formes de manutenció durant la seva vida al marge de la família troncal.

Pel que fa als Arquer, disposem d'un cas de segones esposalles per part de la branca establerta a Arenys de Mar. Així, Gabriel Arquer Portell (1681-1769) va contraure matrimoni amb Maria Agnès Balis a l'any 1703 i al 1717 es va casar en segones núpcies amb Raimunda Romà Mercer, tot i haver tingut cinc fills amb la primera esposa. Quant als Arquer d'Arenys de Munt, cal esmentar la casuística de Joan Arquer Monet (?-1584), que va arribar a passar per la vicaria fins a tres vegades. La primera va ser amb Elisabet Sala d'Arenys de Munt a l'any 1551. La segona va tenir lloc dos decennis més tard, quan, al cap de dos anys d'haver enviadat, es va esposar de nou amb Joana Font de Sant Agnès de Malanyanes. Tot i que amb les dues esposes va tenir descendència, una vegada morta la segona esposa no va dubtar a esposar-se novament amb Margarida Alzina. Amb tot, amb aquest tercer matrimoni no va arribar a tenir descendència.

Tot i que entre els germans i l'hereu el pagament de la llegítima i el dot va ser objecte de controvèrsia, aquestes discussions s'aguditzaven en el cas dels germans de diferent mare. A la sèrie Plets Civils de la Reial Audiència de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, s'apleguen les causes originades per problemes o malentesos entre els germans o entre fills i pares a l'hora de repartir el patrimoni familiar. Per exemple, cal esmentar la causa entre Francesc Arquer Balis, ciutadà honrat de Barcelona i notari d'Hostalric, contra Gabriel Arquer Portell, el seu pare, i Gabriel Arquer Romà, ciutadans honorats i notaris d'Arenys de Mar, els anys 1748-1761 sobre la legítima.²⁰

En canvi, el sistema hereditari català va tendir a dificultar que la vídua amb fills pogués contraure un nou matrimoni. El raonament era el següent. Es consi-

derava que el dot que havia rebut de la seva família i que era el seu valor en el mercat matrimonial havia perdut el seu valor a partir del moment en què una bona part d'aquest havia de circular a favor dels seus fills.²¹ Per tant, un nou casament significava una mobilitat social descendent, fet que comportava que les vídues que provenien de famílies d'hisendats preferissin romandre a la casa que les havia acollit quan s'havien casat amb l'hereu.

Malgrat això, en els Arquer d'Arenys de Munt s'ha detectat un parell de casos en què la vídua del cap de casa contrau noves esposalles, tot i haver tingut descendència amb el primer matrimoni. Així, en el cas de Mariana Sala, viuda de Pere Arquer Sala (1553-1599), la mort dels dos fills va afavorir que pogués recuperar íntegrament el dot que havia aportat i es casés amb Joan Valls d'Olzinelles. En canvi, Bàrbara Catà va haver de renunciar, a favor dels seus fills, a tots els drets que li corresponien com a vídua de Pere Arquer Pruna (1613-1648) i, en contrapartida, va recuperar les 500 lliures amb què havia estat dotada per poder contraure esposalles amb Joan Pasqual d'Arenys de Munt. Més enllà de les raons estrictament personals, no s'ha de descartar l'interès dels Arquer a poder emparentar amb una determinada família. D'aquí que la família li retornés íntegrament tot el dot que ella havia aportat, malgrat haver-hi hagut descendència en el matrimoni.

Quant a la branca d'Arenys de Mar, només es té constància d'un segon casament per part de Marta Major, que havia estat casada amb Gabriel Arquer (1585-1622). La seva prematura mort va provocar que maridés en terceres esposalles, ja que abans havia estat esposa d'Andreu Catà, pagès de Sant Andreu de Llavaneres.

Pel que fa a l'estudi de la procedència professional de la família de les esposes dels primogènits dels Arquer, s'observa una pauta de comportament diferenciada entre les dues branques. Així, s'aprecia que en el decurs de les centúries, els

Esposes dels primogènits

Titulars dels Arquer d'Arenys de Munt	Nom de l'esposa i procedència geogràfica
Joan Arquer Monet (?-1584)	Elisabet Sala del mas Sala d'Arenys de Munt Joana Font del mas Nou del Pla de Santa Agnès de Malanyanes Margarida Alzina
Pere Arquer Sala (1553-1599)	Marianna Sala del mas Sala d'Arenys de Munt
Antoni Arquer Font (?-1634)	Magdalena Pruna de Sant Andreu del Far
Pere Arquer Pruna (1613-1648)	Bàrbara Catà d'Arenys de Munt
Pere Fèlix Arquer Catà (1647-1690)	Maria Andreu de Sant Vicenç de Llavaneres
Bonaventura F. Arquer Andreu (1666-1733)	Teresa Sorts d'Allella
Joan Arquer Sorts (1692-1771)	Maria Circuns Torras de ciutadans honrats de Barcelona
Jaume Arquer Circuns (1739-1779)	Magdalena Morató Alzina d'Olzinelles
Maties Arquer Alzina (1773-1853)	Francesca Pradell de Vallgorguina

Font: ADG. Llibres de matrimonis d'Arenys de Munt. ANC. Fons Arquer.

Esposes dels primogènits

Titulars dels Arquer d'Arenys de Munt	Nom de l'esposa i procedència geogràfica
Miquel Arquer (?-1608)	Julita
Gabriel Arquer (1585-1622)	Maria Ferrer d'Arenys de Mar
Gabriel Arquer Ferrer (1622-1662)	Marta Major Sala de Mataró
Jaume Arquer Major (1657-1716)	Mariàngela Viladecans
Gabriel Arquer Portell (1681-1769)	Mariàngela Portell i de Rocafort d'Igualada
	Maria Agnès Balis Mir d'Arenys de Mar
	Raimunda Romà Mercer de Barcelona
Mariano Arquer Romà (1718-1779)	Francesca Maspons de Barcelona

Font: ADG. Llibres de matrimonis d'Arenys de Mar.

hereus del mas Arquer van emparentar de manera exclusiva amb famílies pageses, algunes de les quals també eren tenidores de masos, com els Sala d'Arenys de Munt, els Monet de Pineda o els Font de Sant Esteve de Vilanova de la Roca. Únicament es detecta un enllaç amb una nissaga de ciutadans honrats al 1735. L'emparentament amb aquesta família es produeix una generació després que els Arquer haguessin rebut el títol de ciutadans honrats de Barcelona.

En canvi, els Arquer de Mar van entroncar en una primera etapa amb famílies de comerciants i mariners. Significativament, un any abans que el monarca els atorgués el títol de ciutadans honrats de Barcelona, Gabriel Arquer Ferrer (1622-1664) va esposar-se amb Mariàngela Viladecans, que procedia d'una nissaga de burgesos. A partir d'aquest moment i coincidint amb el fet que els Arquer esdevenen notaris, es detecta una reorientació en les seves aliances matrimonials i comencen a sovintejar els enllaços amb notaris, cirurgians i apotecaris.

La menor dotació econòmica percebuda pels cabalers va condicionar la seva vinculació amb una o altra família. Des del punt de vista professional, la majoria de les núpcies dels Arquer d'Arenys de Munt es van realitzar amb d'altres famílies pageses, moltes d'elles propietàries de masos. Així, les cabaleres del mas Arquer es van esposar amb els hereus del mas Rahull de Sant Cebrià de Vallalta (1545), el mas Ros de Tordera (1583) i el mas Rossell de la Costa d'Arenys de Munt (1636). Per la seva banda, cal destacar com alguns dels fadrísters van contraure esposalles amb pubilles, la qual cosa va suposar frenar el procés de degradació social al qual estaven abocats. Així, Joan Arquer Pruna va emparentar amb la família Nicolau del Roure de Campins. Tot plegat, va contribuir a enfortir la xarxa de lligams i els vincles de solidaritat entre els masos de l'entorn.

Al marge d'aquesta preferència per les nissagues pageses, cal destacar l'enllaç amb d'altres famílies d'altres condicions professionals. A títol merament anecdòtic per la seva poca rellevància, cal destacar el casament de Joana Arquer Font amb Joan Oliver, ferrer d'Arenys de Munt al 1600; el de Margarida Arquer Pruna amb Rafael Andreu, mercader de Blanes el 1628; el d'Anna Paula Arquer Pruna amb Joan Apieta, blanquer de Blanes el 1651 i el de Teresa Arquer Sorts amb Joan Cahis, notari d'Hostalric el 1741.

En el cas dels Arquer establerts a Arenys de Mar, un dels principals obstacles rau en el buit documental existent en els llibres de matrimonis de la primera meitat del segle XVII. Aquest fet dificulta que puguem esbrinar quina va ser la singladura dels fills segons. No obstant això, gràcies a referències indirectes, per exemple els padrins de baptisme dels fills del primogènit, així com al buidatge de llibres de baptismes, coneixem amb qui es van casar alguns dels cabalers d'aquest casal. En consonància amb el seu perfil professional van tendir a esposar els seus descendents amb mariners, és el cas d'Antiga Paula Arquer Major amb Joan Milans, mariner o Mariano Arquer Portell amb Maria Portes, filla d'un mariner el 1709.

A partir del moment en què els Arquer exerceixen de notaris, es confirma de nou aquesta reorientació en el seu mercat matrimonial. Així, sovintegen els enllaços amb professions liberals, com ara Maria Arquer Portell amb Francesc Ruyra Roig, jurista d'Hostalric el 1737, Antònia Arquer Romà amb Joan Bonaventura Maspons, notari de Granollers el 1765. Amb tot, no s'ha de menystenir l'entroncament amb alguna família de pagesos, com ara els Milans del Bosch per part de Ramon Arquer Romà el 1755.

Malauradament, desconeixem quin va ser el destí final d'una part dels fills segons de les dues cases Arquer. El costum d'esposar-se a la parròquia d'on era originària la núvia provoca que desconeguem amb qui van emparentar els cabalers que es van esposar amb noies d'altres localitats. Tot i les limitacions, a l'hora d'analitzar la política d'aliances matrimonials dels hereus i dels cabalers, s'entreveu una preferència per establir lligams de sang amb d'altres famílies pageses en el cas dels Arquer d'Arenys de Munt, en contrast amb els Arquer d'Arenys de Mar, que es van decantar per nissagues dedicades al comerç i a les professions liberals.

Des del punt de vista de la geografia del mercat matrimonial, les esposes es van buscar en localitats pròximes al mas Arquer. S'estima que no més enllà d'un radi de cinquanta quilòmetres. Això els va portar a emparentar amb famílies oriündes de la mateixa comarca (Arenys de Munt, Sant Vicenç de Llavanes i Alella) i de comarques veïnes, com ara el Vallès Oriental (Santa Agnès de Malanyanes, Sant Sadurní de la Roca, Vallgorguina o Olzinelles) i d'una mica més distants, com el Barcelonès. Per la seva banda, els Arquer d'Arenys de Mar van entroncar amb famílies del Maresme (Arenys de Mar, Mataró), el Barcelonès (Barcelona) i l'Anoia (Igualada). Tot plegat, confirma l'arrelament d'una endogàmia de tipus geogràfic i professional.

En ocasions, i especialment en aquelles comunitats pageses, la insistència en entroncar amb famílies d'una mateixa àrea geogràfica s'explicava per l'interès que els dots que cada família feia efectius a cada generació circulessin dins la pròpia comunitat pagesa amb la finalitat de reproduir-la. Tal com assenyala Ferrer, una política exògena presentava com a conseqüència immediata la descapitalització progressiva de la comunitat amb la fugida continuada de dots.²²

Malgrat tot, progressivament els nuclis urbans i, molt especialment, Barcelona, van començar a desvetllar l'interès de moltes famílies benestants que residien en altres localitats. A les ciutats hi havia el poder polític i l'econòmic. Aquesta atracció va afavorir l'emigració de molts hereus de cases pairals, que havien cursat prèviament estudis superiors, preferentment de tipus jurídic. Aquest tipus de formació era la més versemblant, atès que eren freqüents els litigis sobre repartiments d'herència i sobre la demostració de la tinença dels seus béns immobles.²³

La bibliografia ha apreciat com al llarg del segle XIX els hereus van començar a buscar parella en entorns urbans i, preferentment, van emparentar amb famílies que estiguessin vinculades a la indústria.²⁴ A partir de la segona meitat del segle XIX, aquelles famílies de la ruralia que s'havien mostrat reticents a desplaçar-se cap a Barcelona, unes dècades més tard van veure força mermat el seu poder social, polític i econòmic. L'emigració a la ciutat de famílies de mas va propiciar que la casa pairal es transformés en una masoveria, al capdavant de la qual hi havia el masover.

En el cas dels Arquer, a partir de mitjan segle XVIII s'observa algun entroncament amb famílies barcelonines. Tanmateix, el desplaçament cap a la Ciutat Comtal es produirà unes generacions més tard. Significativament, els primers que es van desplaçar cap a Barcelona van ser els Arquer d'Arenys de Mar. El matrimoni de Manel Arquer Romà amb Maria Josepa Grau Valls de Barcelona al 1804, va afavorir el seu desplaçament cap a la ciutat. De fet, els fills d'aquest matrimoni ja van néixer a Barcelona. Si aproximadament des de principis del segle XIX els Arquer d'Arenys de Mar s'havien establert a la capital catalana atrets per les possibilitats de negoci, de poder i de promoció, els Arquer d'Arenys de Munt no abandonarien el mas fins una setantena d'anys més tard, de la mà de Maties Arquer Tussell.

LA CONCESSIÓ DEL TÍTOL DE CIUTADANS HONRATS DE BARCELONA

Sovint, la millor manera d'exterioritzar l'ascens social d'una família era mitjançant l'obtenció d'un títol nobiliari. En el decurs dels segles moderns van ser molts els menestrals, comerciants i pagesos enriquits que maldaren per accedir a alguna mena de distinció. Encara que en última instància el seu atorgament era una prerrogativa reial, cal advertir que en molts casos els monarques van estar disposats a engrandir la nòmina de titulats a canvi de poder disposar d'un suport social més ampli entre els sectors més acomodats de la societat.²⁵

A l'època moderna van predominar tres tipus de nomenaments: el denominat noblesa titulada, la noblesa sense títol que rebia el nom de cavallers i que s'acostumava a concedir com a agraïment pels serveis prestats a la Monarquia i, finalment, els ciutadans honrats. De bell antuvi, el títol de ciutadà honrat va estar vinculat a la prestació d'uns determinats serveis a una ciutat. Amb tot, en el decurs dels anys, es va transformar en un títol de la petita noblesa atorgat pel

monarca. Durant els segles XVII i XVIII nombrosos membres de l'administració, comerciants i pagesos de mas enriquits van rebre la designació de cavallers i ciutadans honrats.²⁶

És en aquest context d'efervescència de concessió de títols de ciutadans honrats que els Arquer d'Arenys de Mar i els Arquer d'Arenys de Munt van aconseguir aquesta distinció, tot i que en una cronologia diferent. Així, en el cas dels Arquer d'Arenys de Mar, el primer agraciat amb aquesta mercè va ser Gabriel Arquer Ferrer (1622-1664) l'any 1655 durant el regnat de Felip IV. Per la seva banda, els Arquer d'Arenys de Munt no la van aconseguir fins a l'any 1688 de la mà de Carles II i Bonaventura Fèlix Arquer Andreu (1666-1733) en va ser el primer beneficiari.

Una de les singularitats dels privilegis concedits durant l'època dels Àustries va raure en el fet que totes les mercès atorgades van ser, excepte en casos molt puntuals, tramitades a instàncies dels interessats en forma d'expedients de gràcia davant el Consell d'Aragó.²⁷

La consulta d'aquesta documentació resulta molt interessant, perquè permet conèixer quins van ser els motius que es van exposar per demanar al monarca aquesta prerrogativa i copsar si s'aprecien diferències o no en l'argumentació presentada per les dues branques. Així, en l'expedient de Gabriel Arquer, comerciant d'Arenys de Mar, tramitat el 25 d'agost de 1655, es fa esment a la seva participació en el setge de Barcelona de 1652 i auxili a la ciutat de Girona al costat de Felip IV durant la Revolta dels Segadors de 1640. Precisament, en el document s'explica com, a causa del seu decantament a favor del monarca, va perdre una part important dels seu patrimoni i va ser objecte de represàlies per part dels ministres de França:

(...) al mismo tiempo se ha presentado memorial en el Consejo por parte del dicho Gabriel Arquer en que refiere las persecuciones que padezio de los ministros de Francia que se hallo en el sitio de Barcelona y toma de los lugares de la costa y socorro de Girona y que ha perdido gran parte de su hazienda y suplica a Vuestra Magestad le haga merced de privilegio de ciudadano honrado de Barcelona.²⁸

Els Arquer d'Arenys de Munt van presentar la seva sol·licitud el 13 de gener de 1675. A diferència de l'expedient de Gabriel Arquer, qui va demanar aquesta gràcia va ser un cabaler de la casa, en Rafael Arquer, que exercia com a eclesiàstic a Sant Celoni. Un altre element a destacar és que sol·licita al monarca la concessió de dos títols de ciutadans honrats per a la seva família; un per al seu nebot, en Fèlix Arquer Andreu, i un altre per a la persona que resultés nomenada. Quant a les motivacions, Rafael Arquer fa esment a la seva participació com a soldat voluntari en la lluita i persecució de miquelets durant la seva etapa com a seglar, així com al seu coratge i els mèrits obtinguts en les diferents escaramusses i batalles en què va participar. Així, en el document s'assenyala que:

(...) siendo seglar empezó a servir a Vuestra Magestad en el año 1654 de soldado voluntario a su costa con armas y caballos propios asistiendo dos años al general de la artillería don Prospero Tutavila hallándose en todas las ocasiones que se offrezieron y que después en el de 56 passo a servir de la misma manera en la compañía de caballos del capitán general Rafael Puig y lo continuo hasta el de 1661 hallandose en varios renquentos de partidas y en las batallas assi de Besalu como de Camprodon donde se porto con mucho valor y que en el año 1656 le cedió el marques de Mortara una comisión para perseguir y prender los miqueletes de Francia y otros delinquentes de aquella provincia en que hizo particulares servicios como también en las diligencias secretas que le encargaron los oficiales mayores del exercito en diferentes ocasiones para descubrir los designios del enemigo que fueron de mucha importancia para el Real Servizio.²⁹

A continuació, Rafael Arquer detalla quina era la delicada situació de la seva família. El seu germà i primogènit, Pere Arquer Pruna (1613-1648), havia mort prematurament deixant fills petits, la qual cosa havia obligat a establir un règim de tutoria, del qual era ell un dels responsables. A tot això, calia afegir els pocs mitjans econòmics de què gaudia la casa i el fet que fins aquell moment no havia rebut de la Corona cap reconeixement pels seus serveis. Tot aquest glossari d'elements va afavorir que després de corroborar la versió exposada per Rafael Arquer, el monarca acceptés atorgar-li aquest privilegi.

Així, doncs, l'anàlisi d'ambdós expedients evidencia que les dues branques van recórrer a grans trets al mateix al·legat. Morales Roca va exposar quins sectors de la societat van ser promocionats com a ciutadans honorats i esmenta els pagesos de mas, els membres de la Diputació del General, universitats, Corts, comerciants, canonges i familiars del Sant Ofici, governadors militars de la província, de castells o places fortes, així com notaris i altres professions liberals.³⁰ Significativament, tot i que els Arquer d'Arenys de Munt podien haver mencionat la seva condició de pagesos de mas, l'exercici de càrrecs a la universitat d'Arenys de Munt i la seva vinculació com a familiars del Sant Ofici de la Inquisició, van presentar com a principal motivació la seva participació militar al costat de Felip IV. Quelcom semblant succeeix amb els Arquer d'Arenys de Mar, que podien haver fet esment a la seva activitat comercial.

Tanmateix desconeixem si aquest recurs, fer esment a la seva participació militar en les campanyes a favor del monarca, va esdevenir recurrent i profusament utilitzat per les famílies benestants catalanes per aconseguir l'anhelat títol de ciutadà honorat. De fet, Morales Roca constata com en el decurs del regnat de Carles II aquestes distincions van recaure preferentment en aquell col·lectiu que va lluitar contra els exèrcits francesos enquadrats en els terços del rei, en les milícies urbanes o en les partides de partisans.³¹

Més enllà del prestigi social que podia suposar formar part del grup de la petita noblesa, en molts casos les motivacions de fons eren unes altres de més pragmàtiques. En aquest sentit, una de les prerrogatives de què gaudien els

anomenats privilegiats consistia a estar exempts d'haver d'allotjar tropes. Si tenim present les destrosses i despeses que comportava per a una casa el fet d'haver d'allotjar tropes foranes, s'entendrà la insistència de determinades famílies per aconseguir aquesta distinció.

De fet, la consulta del llibre del calvari de la universitat d'Arenys de Mar permet detectar algunes partides destinades a abonar els dispendis derivats de tenir allotjats soldats. Per exemple, a l'any 1638-1639 es fa referència al pagament que s'ha de fer «a Gabriel Arquer per lo gasto que feu don Diego Cavallero lo temps que estigue en sa casa».³² En realitat, Morales Roca remarca com durant aquest període es va plantejar una certa controvèrsia al voltant de l'exempció d'allotjaments militars de què gaudien els membres del braç militar.³³ Precisament, aquest col·lectiu va utilitzar aquesta prerrogativa com un mitjà per defensar-se i escapolir-se dels abusos comesos per les tropes militars.

A tall d'exemple, cal destacar un memorial de Josep Bellsollell i Jaume Arquer adreçat al governador de Girona sobre la lleva de soldats i defensa. En aquest cas, es remarcava que es tingués en consideració el privilegi d'exempció de què gaudien els militars d'Arenys de Munt a l'hora de fixar el repartiment de les taxes que haurà de satisfer la lleva de reemplaç de l'exèrcit.³⁴

Per tant, més enllà de la política matrimonial que s'havia articulat i de l'entroncament amb una família més acomodada o amb més influència, una de les principals motivacions per esdevenir ciutadans honorats de Barcelona va obeir a unes motivacions ben diferents: defugir de l'obligatorietat d'haver d'allotjar soldats a casa seva. En el cas dels Arquer, s'observa que malgrat resseguir una trajectòria professional molt diferent i una política d'entroncament matrimonial diferent, en ambdós casos els al·legats exposats i l'objectiu van ser els mateixos.

CONCLUSIONS

Partint de la premissa que el sistema de la primogenitura va ser adoptat per tots els estrats de la societat, en el decurs d'aquesta comunicació s'ha intentat copsar fins a quin punt es van articular unes estratègies específiques entre els diferents col·lectius professionals per evitar la degradació social dels cabalers. En aquest cas, la confrontació dels resultats obtinguts a partir de l'anàlisi d'uns determinats ítems (número de fills per generació, edat d'accés al matrimoni, espai de temps transcorregut entre la celebració de les esposalles dels hereus, l'entrada de fills a l'Església o l'articulació de matrimonis dobles) ha permès apreciar unes pautes de comportament diferenciades.

Així, els Arquer d'Arenys de Munt, que es van guanyar la vida exercint com a pagesos, van tendir a casar els seus hereus a una edat més tardana, van dilatar l'espai de temps entre la celebració de les esposalles dels hereus de cada generació per poder refer el patrimoni familiar. Paral·lelament, cal destacar com alguns dels

seus fadristerns van entrar a l'Església o van romandre solters com una via d'estalvi de dots i llegendes. En canvi, encara que en determinades generacions dels Arquer d'Arenys de Mar s'observa una demora en el retard de l'edat d'accés al matrimoni, així com un increment de l'espai de temps transcorregut entre les noces dels primogenits, cal destacar que la sortida religiosa no va arrelar.

En bona mesura, aquesta divergència caldria atribuir-la a la forma en què s'obtenien els recursos. Si entre els Arquer d'Arenys de Munt els ingressos es caracteritzaven per la seva estabilitat, ja que es fonamentaven en els beneficis obtinguts arran de l'explotació familiar, en el cas dels Arquer d'Arenys de Mar els guanys eren més volubles. Sens dubte, el fet que els beneficis provinguessin de la seva activitat professional, l'exercici del comerç en una primera fase i després de la notaria en una segona fase, va afavorir que els guanys poguessin arribar a experimentar creixements exponencials en un espai de temps més curt.

Malgrat tot, cal precisar que en ambdues nissagues s'ha pogut apreciar com en aquelles generacions més fecundes l'hereu va optar per demorar el seu matrimoni per tal d'alentir el relleu generacional i, d'aquesta manera, permetre que els seus germans es poguessin col·locar en unes millors condicions.

El desplegament d'un major o menor nombre d'estratègies per frenar els efectes de la primogenitura s'explicava per la importància que les famílies de l'Antic Règim van atorgar al fet d'entroncar amb una o altra nissaga. En aquest sentit, l'anàlisi de la política matrimonial desfermada per aquestes branques ha posat de relleu el desenvolupament d'una endogàmia professional i geogràfica. Així, si els Arquer d'Arenys de Munt van entroncar preferentment amb nissagues pageses de la ruralia, els Arquer d'Arenys de Mar es van decantar per famílies de mariners i comerciants i, més tard, professions liberals.

Encara que cada branca va resseguir la seva pròpia trajectòria, ambdues van aconseguir en el decurs de la segona meitat del segle XVII el privilegi de ciutadans honorats de Barcelona. A partir de la constatació de la influència que va exercir l'ofici en la singladura de cada família, s'ha analitzat quina va ser l'argumentació presentada pels Arquer per sol·licitar del monarca aquesta gràcia. Significativament, l'estudi d'ambdós expedients ha posat de relleu que, tot i les diferències existents, ambdues nissagues van presentar el mateix al·legat. En aquest cas, la participació de diferents membres de les dues branques en expedicions militars a favor de Felip IV durant la Revolta dels Segadors i els efectes que el conflicte havia ocasionat sobre el seu patrimoni van ser adduïts per demanar al rei alguna contraprestació. En última instància, més enllà del prestigi que suposava, hi havia un rerefons més pragmàtic, ja que gràcies a aquest privilegi els Arquer van poder escapolir-se dels temuts i odiats allotjaments militars.

Tradicionalment, la historiografia ha remarcat que a diferència dels primogenits, els fadristerns es van veure abocats a un procés de degradació social. Tot i que en un principi va ser certament així, des d'una perspectiva de llarga durada

el que podia ser un contratemps es va acabar convertint en tot un repte. Així, un cabaler de la casa Arquer d'Arenys de Munt que es va assentar a la veïna Arenys de Mar dedicant-se inicialment al comerç, va aconseguir prosperar econòmicament i anar pujant els esglaons de l'escala social. En aquest cas, el món dels negocis els va reportar uns majors beneficis econòmics i amb els anys van aconseguir recuperar part del patrimoni familiar. Malgrat pertànyer a una altra branca, després d'un segle de vicissituds el mas tornava de nou a la família.

NOTES

- 1.- Arxiu Nacional de Catalunya (=ANC), 1-172-T-11.
- 2.- Arxiu Municipal Fidel Fita (=AMFF), lligall 13-2.
- 3.- El fons de la família d'Arquer va ingressar a l'ANC en virtut del contracte de dipòsit signat el 18 d'octubre de 1996 entre Joaquim Arquer i Armanguer, propietari del fons, i la Generalitat de Catalunya. Joaquim Arquer Armanguer prové de la línia cabalera de la família que va recuperar el mas.
- 4.- FRANCISCO GARCIA GONZALEZ, «La familia en Catalunya en los siglos XVIII y XIX. Balance y perspectivas», *La historia de la familia en la Península Ibérica. Balance regional y perspectivas. Homenaje a Peter Laslett* (Conca 2008), 141-182.
- 5.- LLORENÇ FERRER ALÒS, «Família i ciutadans honrats. Les estratègies d'adaptació de la petita noblesa catalana (segles XVIII-XIX)», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 16 (Barcelona 2003), 169-215.
- 6.- FERRER, «Família i ciutadans honrats», 169-215.
- 7.- LLORENÇ FERRER ALÒS, «Germans al celibat, germanes al matrimoni. El paper dels cabalers en la reproducció dels grups socials benestants a Catalunya (segles XVIII-IX)», X. ROIGÉ; A. GARCÍA; M. MASCARELL, *Antropologia del parentiu*, (Barcelona 1998), 224.
- 8.- FERRER, «Família i ciutadans honrats», 169-215.
- 9.- Arxiu Diocesà de Girona (=ADG). D-303-05514.
- 10.- LLORENÇ FERRER ALÒS, «Familia, iglesia y matrimonio en el campesinado acomodado catalán (siglos XVIII-XIX). El mas Vila del Soler », *Revista de Demografía Histórica*, vol. 9, núm. 1 (Madrid 1991), 27-64.
- 11.- JOAQUIM PUIGVERT SOLÀ, «Parròquia i societat rural a la Catalunya de l'Antic Règim. L'exemple de Riudellots de la Selva», *Recerques*, núm. 20 (Barcelona 1988), 171-196. ENRIC TELLO, *Cervera i la Segarra al segle XVIII. En els orígens d'una Catalunya pobra, 1700-1860* (Lleida 1995). IGNASI TERRADES SABORIT, *El Cavaller de Vidrà. De l'ordre i el desordre conservadors a la muntanya catalana* (Barcelona 1987). FERRER, «Germans al celibat», 211- 249.
- 12.- AMFF, Notaria d'Arenys de Mar, T. 333, f. 64. Inventari postmortem de Cristòfol Arquer, notari d'Arenys de Mar de l'any 1789.

- 13.- «Establecimiento hecho y firmado por Juan Bonaventura Ferrer Coll y de Gualbes a favor de Jaime Arquer, ciudadano honrado de Barcelona de toda la notaria y escribanía pública de distrito de las villas de Canet de Mar, San Martin y Santa Maria de Arenys y de las de Sant Iscle y Victora de Vallalta obispado de Gerona junto con todos los manuales y demás perteneciente a dicha notaria rezibida en poder de Jacinto Sercases, notario público de Barcelona 14 abril 1688.» Referència extreta d'Arxiu de la Corona d'Aragó (=ACA), Reial Audiència, Plets Civils, 31529.
- 14.- Per posar un exemple, Joan Arquer Pruna casat amb Margarida Rossell del mas Rossell de la Costa d'Arenys de Munt.
- 15.- ADG, C-2-3. Dispensa de l'any 1645 de Jaume Arquer amb Marianna Gibert. ADG, C-3. Dispensa de l'any 1654 de Josep Arquer amb Elisabet Gibert.
- 16.- SANTIAGO DE LLOBET MASSACHS, «El matrimoni i les cases pairals de la Selva a l'Antic Règim», *Quaderns de la Selva*, núm. 3 (Santa Coloma de Farners 1990), 70.
- 17.- ADG, C-3-4.
- 18.- FERRER, «Germans al celibat», 240-241.
- 19.- FERRER, «Família i ciutadans honrats», 169-215.
- 20.- ACA, Reial Audiència, Plets civils, 15078.
- 21.- FERRER, «Germans al celibat».
- 22.- LLORENÇ FERRER ALÒS, «Pagesia i sistema de transmissió de béns al Bages en el segle XVII», *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, II (Barcelona 1984), 361-369.
- 23.- ROSA CONGOST COLOMER, *Homes, masos, història. La Catalunya del Nord-Est (segles XI-XX)* (Barcelona 1999), 387-390. LLORENÇ FERRER ALÒS, «Indicis de cambio en el sistema de heredero único en Cataluña en el siglo XIX», *Historia Contemporánea*, núm. 31 (Donostia 2005), 361-369.
- 24.- CONGOST, *Homes, masos, història*, 387-390. FERRER, «Indicis de cambio, 361-369.
- 25.- FERRER, «Família i ciutadans honrats», 169-215.
- 26.- FERRER, *idem*. PERE MOLAS RIBALTA, *Comerç i estructura social a Catalunya i València els segles XVII i XVIII* (Barcelona 1977), 173.
- 27.- FRANCISCO MORALES ROCA, *Privilegios nobiliarios del Principado de Cataluña*. Dinastía de Austria. *Reinado de Carlos II* (1665-1700) (Madrid 1982).
- 28.- ACA, Consell d'Aragó, Lligall 309, núm. 24. 1655 Gabriel Arquer Arenys de Mar.
- 29.- ACA, Consell d'Aragó, Lligall 241, núm. 1. 13/1/1675 Fèlix Arquer.
- 30.- MORALES, *Privilegios nobiliarios*.
- 31.- MORALES, *Privilegios nobiliarios*.
- 32.- AMFF, Municipi, Llibre de clavaría, t. 84, 1638-39.
- 33.- MORALES, *Privilegios nobiliarios*.
- 34.- ANC1-172-T-4951. Relacions Joan Arquer, síndic de Sant Girona, 9 de març de 1771.